SAYI 15 OCAK, 2026

Baobab -15

Afrika Çalışmaları Merkezi'nin Aylık Bültenidir

Bu Sayıda

Gazze ve Somaliland

Siyonizm ve Sömürgecilik Afrika Üzerinden Bir Okuma

Afrika Neden Hâlâ Yoksul

Osmanlı Sonrası Afrika'da İslam ve Direniş

Afrika'da Eğitim Krizi Sömürge Müfredatı

Afrika'da Hafıza ve Kölelik, Soykırım, Sömürge

AFRICAN STUDIES
دراسات افريقية
AFRİKA ÇALIŞMALARI MERKEZİ

Gazze ve Somaliland

Güvenliğin Sömürgeci Haritası

Gazze ve Somaliland, coğrafi olarak birbirinden uzak iki saha gibi görünse de çağdaş güvenlik paradigması açısından aynı stratejik aklın ürünüdür. İsrail merkezli güvenlik doktrini, yalnızca doğrudan işgal alanlarını değil, bu alanları çevreleyen bölgesel kuşakları da kontrol altına alma hedefi taşımaktadır. Gazze, askeri güç ve abluka yoluyla yönetilirken; Afrika Boynuzu'ndaki Somaliland gibi yapılar diplomatik tanıma, güvenlik iş birliği ve liman anlaşmaları üzerinden sisteme eklemlenmektedir. Bu durum, güvenliğin mekânsal olarak genişletildiğini ve çatışmanın tek bir cepheye indirgenmediğini göstermektedir.

Somaliland'ın uluslararası alanda tanınmayan bir yapı olmasına rağmen İsrail tarafından fiilî muhatap olarak kabul edilmesi, klasik uluslararası hukuk normlarının esnetildiğine işaret etmektedir. Bu hat, İsrail'in Kızıldeniz üzerinden yürüttüğü deniz ticareti ve Gazze'ye uygulanan deniz ablukasıyla doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla söz konusu tanıma girişimi, sembolik değil, jeopolitik bir hamledir.

04

Gazze ve Somaliland

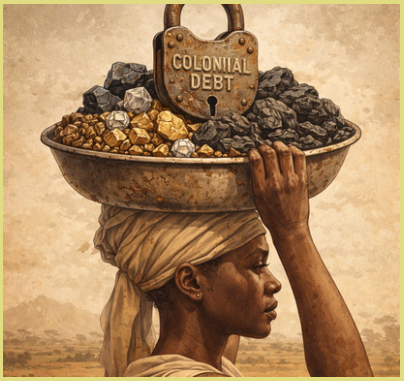
06

Siyonizm ve Sömürgecilik Afrika Üzerinden Bir Okuma

08

Afrika Neden Hâlâ Yoksul

10

Osmanlı Sonrası Afrika'da İslam ve Direniş

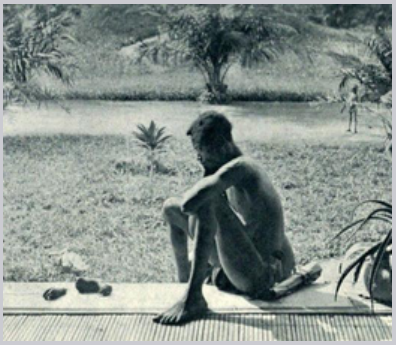
12

Afrika'da Eğitim Krizi Sömürge Müfredatı

15

Afrika'da Hafıza ve Unutma Kölelik, Soykırım, Sömürge

Kıymetli dostlar,

Bu sayıda Afrika'yı, yalnızca bir coğrafya olarak değil; hafızası, direnişi ve sürekliliği olan tarihsel bir özne olarak ele alıyoruz. Sömürgecilik, Afrika'ya yalnızca toprak kaybı yaşatmadı; hafızayı parçalamayı, zamanı kesintiye uğratmayı ve toplumları kendi hikâyelerinden koparmayı hedefledi. Ancak tarih bize şunu açıkça gösteriyor: İşgal edilebilen topraklar vardır, fakat teslim alınamayan hafızalar da vardır.

Afrika'nın sömürge tecrübesi ile Filistin'de yaşananlar arasında kurduğumuz bağ, bir benzetme değil; aynı güvenlik aklının, aynı çevreleme siyasetinin ve aynı tahakküm dilinin farklı sahalardaki tezahürleridir. Gazze bugün, Afrika'nın geçmişte yaşadıklarını çağımıza taşıyan bir ayna işlevi görmektedir. En gelişmiş silahların, en yoğun kuşatmaların ve en sert baskıların dahi bir halkın iradesini bütünüyle kıramadığını bir kez daha hatırlatmaktadır. Bu yüzden Gazze, yalnızca bir kriz alanı değil; sömürgeciliğin sınırlarını ifşa eden tarihsel bir eşiktir.

Bu sayı, Afrika'nın kaynak zenginliğinden yoksulluğa, eğitimden hafızaya, İslam'dan direniş geleneğine uzanan geniş bir çerçevede, sömürgeciliğin sürekliliğini ve ona karşı geliştirilen direniş biçimlerini ele alıyor. Amacımız, Afrika'yı edilgen bir mağduriyet anlatısına hapsetmek değil; aksine onu, kendi tarihini kuran ve geleceğini talep eden bir özne olarak yeniden okumaktır. Çünkü sömürgecilik ancak unutulduğunda kalıcı olur; hatırlandığında ise çözülmeye başlar.

Tarih bize şunu öğretir: Güç, bir dönem galip görünebilir; fakat hafıza, sabır ve direniş, zamanı kendi lehine çevirir. Bugün Afrika'yı ve Gazze'yi birlikte okumak, tam da bu yüzden bir tercihten öte bir zorunluluktur.

Baobab'la Afrika'yı birlikte düşünmeye devam edelim.

Keyifli okumalar.

MUSTAFA UZUN
YAYIN YÖNETMENİ

Gazze ve Somaliland Güvenliğin Sömürgeci Haritası

Gazze ve Somaliland, coğrafi olarak birbirinden uzak iki saha gibi görünse de çağdaş güvenlik paradigması açısından aynı stratejik aklın ürünüdür. İsrail merkezli güvenlik doktrini, yalnızca doğrudan işgal alanlarını değil, bu alanları çevreleyen bölgesel kuşakları da kontrol altına alma hedefi taşımaktadır. Gazze, askeri güç ve abluka yoluyla yönetilirken; Afrika Boynuzu'ndaki Somaliland gibi yapılar diplomatik tanıma, güvenlik iş birliği ve liman anlaşmaları üzerinden sisteme eklemlenmektedir. Bu durum, güvenliğin mekânsal olarak genişletildiğini ve çatışmanın tek bir cepheye indirgenmediğini göstermektedir.

Somaliland'ın uluslararası alanda tanınmayan bir yapı olmasına rağmen İsrail tarafından fiilî muhatap olarak kabul edilmesi, klasik uluslararası hukuk normlarının esnetildiğine işaret etmektedir. CIA World Factbook verilerine göre Somaliland, Aden Körfezi ve Babülmendep Boğazı'na yakınlığı nedeniyle küresel ticaret ve deniz güvenliği açısından kritik bir konuma sahiptir. Bu hat, İsrail'in Kızıldeniz üzerinden yürüttüğü deniz ticareti ve Gazze'ye uygulanan deniz ablukasıyla doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla söz konusu tanıma girişimi, sembolik değil, jeopolitik bir hamledir.

Gazze'deki direniş, İsrail'in mutlak güvenlik ve caydırıcılık iddiasını derinden sarsmıştır. Bu sarsıntı, yalnızca askerî alanda değil, psikolojik ve siyasal düzlemde de etkisini göstermektedir. Afrika Boynuzu'nda kurulan yeni ittifaklar ve ilişkiler, bu kırılmayı dengeleme ve güvenlik algısını yeniden inşa etme çabasının bir parçası olarak okunmalıdır. Gazze, işgalin doğrudan sahası iken; Somaliland gibi bölgeler, çevreleme ve önleyici güvenlik stratejisinin uygulandığı alanlar hâline gelmiştir.

Bu güvenlik yaklaşımı, Afrika'nın sömürgecilik tecrübesiyle doğrudan bağlantılıdır. Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde sömürgecilik kavramı, yalnızca askerî işgal değil, yerel yapılar üzerinden kurulan dolaylı tahakküm biçimleriyle açıklanmaktadır. Limanlar, ticaret yolları ve yerel aktörler aracılığıyla kurulan bu düzen, tarihsel olarak Afrika'da defalarca uygulanmıştır. Somaliland örneği, bu sömürgeci aklın güncel ve rafine edilmiş bir versiyonu olarak değerlendirilmelidir.

Gazze, Filistin meselesi ve Somaliland üçgeni, İsrail'in güvenliği merkeze alan ancak istikrarsızlık üreten bölgesel stratejisinin farklı yüzlerini temsil etmektedir. İşgal, direniş ve çevreleme politikaları birlikte yürütülmekte; biri diğerini tamamlayan araçlar hâline gelmektedir. Bu üçgen, Afrika ile Filistin arasında duygusal değil, yapısal ve stratejik bir bağ bulunduğunu göstermektedir. Kıta ölçeğinde kurulan bu yeni güvenlik düzeni, sömürgeci zihniyetin hâlâ güncelliğini koruduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

SİYONİZM VE SÖMÜRGECİLİK AFRİKA ÜZERİNDEN BİR OKUMA

Siyonizm, yalnızca bir ulus devlet projesi değil; modern sömürgeciliğin siyasal, teolojik ve güvenlik temelli bir uzantısı olarak değerlendirilmelidir. Bu ideoloji, Avrupa merkezli sömürge aklının Ortadoğu'da aldığı özgül bir formdur. Afrika tecrübesi ise bu aklın nasıl işlediğini, hangi araçlarla kalıcı hâle geldiğini ve hangi yerel aktörler üzerinden sürdürüldüğünü anlamak için kritik bir karşılaştırma alanı sunmaktadır. Filistin'de yaşananlar, Afrika'da daha önce defalarca uygulanmış bir modelin güncellenmiş hâlidir.

Sömürgecilik, klasik anlamda yalnızca toprak işgali değildir. Modern sömürgecilik; ekonomik bağımlılık, kültürel tahakküm ve güvenlik gerekçeli müdahaleler yoluyla kurulan çok katmanlı bir hâkimiyet biçimidir.

Afrika'da madenler, limanlar ve ticaret yolları üzerinden kurulan bu düzen, Filistin'de yerleşim politikaları, güvenlik duvarları ve askerî kontrol mekanizmalarıyla sürdürülmektedir. Siyonist proje, bu anlamda sömürgeci geleneğin istisnası değil, devamıdır.

Afrika'da sömürgecilik, çoğu zaman "medeniyet", "güvenlik" ve "istikrar" söylemleriyle meşrulaştırılmıştır. Aynı söylem dili, bugün İsrail'in Filistin politikalarında da açık biçimde görülmektedir. World Factbook verileri, Afrika ülkelerinin büyük bölümünün doğal kaynak zenginliğine rağmen düşük gelirli ülkeler kategorisinde yer aldığını göstermektedir. Bu çelişki, sömürgeci sistemin kaynakları değil, bağımlılığı yönettiğini ortaya koymaktadır. Filistin'de de toprak, su ve hareket özgürlüğü üzerindeki kontrol bu mantığın bir uzantısıdır.

Siyonizm ile sömürgecilik arasındaki ittifak, yalnızca tarihsel değil, yapısal bir ilişkidir. Afrika'da yerel iş birlikçiler, etnik ayrışmalar ve yapay sınırlar nasıl kullanıldıysa; Filistin'de de benzer biçimde parçalama, yalnızlaştırma ve direnişi kriminalize etme stratejileri uygulanmaktadır. Bu durum, direnişin neden yalnızca askerî değil, aynı zamanda ahlaki ve siyasal bir zorunluluk hâline geldiğini de açıklamaktadır. Çünkü sömürgecilik, varoluşsal bir tehdittir.

Afrika tecrübesi, Siyonist projenin mahiyetini anlamak için güçlü bir analitik zemin sunmaktadır. Filistin meselesi, istisnai bir çatışma değil; sömürgeci düzenin güncel bir tezahürüdür. Afrika'da yaşananlar unutuldukça, Filistin'de olanlar "olağan" kabul edilmektedir. Bu nedenle sömürgecilik ile Siyonizm arasındaki ilişkiyi görünür kılmak, yalnızca tarihsel bir okuma değil, güncel bir sorumluluktur.

Afrika Neden Hâlâ Yoksul Kaynak Bolluğu, Sürekli Yoksulluk

Afrika, yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından dünyanın en zengin kıtalarından biri olmasına rağmen küresel yoksulluk haritalarında hâlâ ilk sıralarda yer almaktadır.

Altın, elmas, kobalt, uranyum ve petrol gibi stratejik kaynakların önemli bir bölümü Afrika topraklarında bulunmasına rağmen bu zenginlik, kıta halklarının refahına dönüşmemektedir.

Bu çelişki, yoksulluğun doğal değil, tarihsel ve siyasal olarak üretilmiş bir olgu olduğunu göstermektedir.

Afrika’nın yoksulluğu bir eksiklik değil, süreklilik arz eden bir düzenin sonucudur.

Bu düzenin temelleri sömürgecilik döneminde atılmıştır. Avrupa merkezli sömürge yönetimleri, Afrika'yı üretim yapan bir özne değil, ham madde sağlayan bir kaynak alanı olarak konumlandırmıştır. Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde sömürgecilik, ekonomik sömürüyle sınırlı olmayan; toplumsal yapıyı, yönetim biçimlerini ve zihniyeti dönüştüren kapsamlı bir tahakküm sistemi olarak tanımlanmaktadır. Sömürgecilik sona ermiş görünse de kurduğu ekonomik ilişkiler ağı büyük ölçüde korunmuştur.

Bağımsızlık sonrası dönemde Afrika ülkelerinin büyük bölümü, dış borç, tek ürüne dayalı ekonomi ve kırılgan devlet yapılarıyla küresel sisteme eklemlenmiştir. Birçok veri, Afrika ülkelerinin çoğunda gayrisafi yurt içi hasılanın önemli bir kısmının tarım veya ham madde ihracatına dayandığını ortaya koymaktadır. Bu yapı, fiyat dalgalanmalarına açık, sanayileşmeden yoksun ve dışa bağımlı ekonomiler üretmektedir. Yoksulluk bu nedenle istisna değil, sistemin doğal çıktısı hâline gelmektedir.

Afrika'daki yoksulluğun sürmesinde siyasal istikrarsızlık ve yapay sınırların da belirleyici rolü vardır. Sömürge döneminde çizilen sınırlar, etnik ve kültürel gerçeklikleri dikkate almadan oluşturulmuş; bu durum iç çatışmaları ve yönetim krizlerini beslemiştir. Kaynakların adil paylaşımı yerine güvenlik harcamalarına yönelen bütçeler, eğitim ve sağlık gibi temel alanların ihmal edilmesine yol açmıştır. Böylece yoksulluk, yalnızca ekonomik değil, kurumsal bir sorun hâline gelmiştir.

Afrika'nın yoksulluğu, kaynak eksikliğinden değil, sömürgeci süreklilikten beslenen bir küresel düzenden kaynaklanmaktadır. Zenginliğin üretildiği fakat kıta dışına aktarıldığı bu yapı değişmeden, Afrika'nın kalkınmasından söz etmek mümkün değildir. Afrika neden hâlâ yoksul sorusu, aslında küresel sistemin kimin için çalıştığını sorgulayan bir sorudur. Bu sorgulama yapılmadıkça, yoksulluk Afrika'nın kaderi gibi sunulmaya devam edecektir.

OSMANLI SONRASI AFRİKA'DA İSLAM VE DİRENİŞ

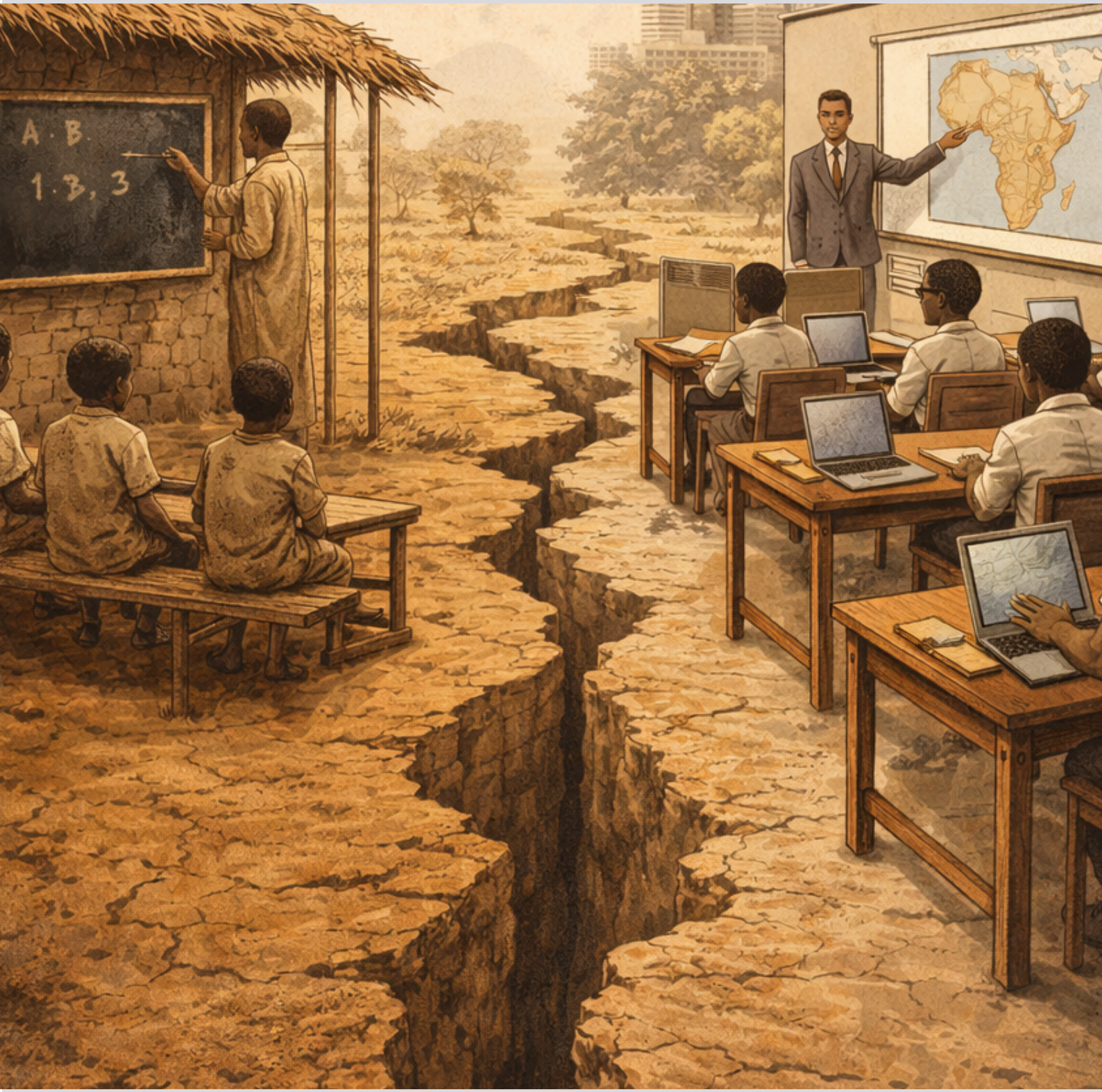
İslam, Afrika'da yalnızca bir inanç sistemi değil; aynı zamanda siyasal, toplumsal ve ahlaki bir direniş dili olarak köklü bir hafıza üretmiştir. Kuzey Afrika'dan Sahra Altı'na uzanan geniş coğrafyada İslam, sömürgecilik öncesi dönemde adalet, ticaret, ilim ve toplumsal düzenin taşıyıcı unsurlarından biri olmuştur. Bu nedenle Avrupa sömürgeciliği Afrika'ya ulaştığında, karşısında yalnızca silahlı yapılar değil, güçlü bir dini ve kültürel bilinç de bulmuştur.

Osmanlı varlığı, özellikle Kuzey ve Doğu Afrika'da bu hafızanın kurumsallaşmasında belirleyici rol oynamıştır. Osmanlı idaresi, Afrika'da klasik sömürgeci modellerden farklı olarak yerel yapılarla çatışmak yerine onları koruyan ve dönüştüren bir siyasal düzen üretmiştir. Kadılık sistemi, vakıf müesseseleri ve ilmi ağlar, İslam'ın yalnızca camilerde değil, gündelik hayatın tüm alanlarında etkili olmasını sağlamıştır. Bu miras, Osmanlı sonrası dönemde dahi direniş bilincini beslemeye devam etmiştir.

Sömürgecilik döneminde Afrika'daki birçok direniş hareketi, İslamî referanslar üzerinden şekillenmiştir. Cezayir'de Abdülkadir el-Cezairî, Libya'da Ömer Muhtar, Sudan'da Mehdi hareketi gibi örnekler; İslam'ın yalnızca metafizik bir alan değil, aynı zamanda sömürge karşıtı bir siyasal bilinç ürettiğini göstermektedir. Bu hareketlerde direniş, etnik ya da kabile temelli değil; adalet, özgürlük ve onur kavramları etrafında inşa edilmiştir.

Sömürge yönetimleri, bu nedenle İslam'ı yalnızca bir inanç sistemi olarak değil, potansiyel bir tehdit olarak görmüştür. Medreselerin kapatılması, dini liderlerin sürgün edilmesi ve İslamî eğitimin denetim altına alınması bu kaygının sonucudur. Amaç, direniş hafızasını zayıflatmak ve Afrika toplumlarını tarihsel köklerinden koparmaktır. Buna rağmen İslam, sözlü kültür, tasavvuf geleneği ve yerel dini yapılar aracılığıyla bu hafızayı canlı tutmayı başarmıştır.

Veşhasıl, Afrika'da İslam ve direniş arasındaki ilişki, geçici bir ittifak değil; tarihsel bir sürekliliktir. Osmanlı sonrası dönemde siyasal yapıların dağılması, bu hafızayı ortadan kaldırmamış; aksine onu daha derin ve sembolik bir biçime dönüştürmüştür. Bugün Afrika'da görülen adalet arayışları, kimlik mücadeleleri ve sömürge karşıtı söylemler, bu uzun hafızanın güncel tezahürleridir. İslam, Afrika'da hâlâ bir inançtan fazlasını ifade etmektedir.

Afrika'da Eğitim Krizi
Sömürge Müfredatı

Afrika'daki eğitim krizi, yalnızca okullaşma oranları ya da altyapı eksikliğiyle açıklanabilecek bir sorun değildir. Asıl kriz, bilginin mahiyeti, yönü ve amacı üzerinden şekillenmektedir. Sömürgecilik döneminde kurulan eğitim sistemleri, Afrika toplumlarını geliştirmek için değil; yönetmek, denetlemek ve dönüştürmek amacıyla tasarlanmıştır. Bu nedenle eğitim, bağımsızlık sonrası dönemde dahi yapısal bir sorun olmaya devam etmiştir.

Sömürge müfredatları, Afrika'yı kendi tarihinden ve hafızasından koparan bir içerik üzerine kurulmuştur. Yerel dillerin dışlanması, Afrika tarihinin tali bir alan olarak sunulması ve Avrupa merkezli bilgi anlayışının evrensel norm gibi dayatılması, bu sistemin temel unsurlarıdır.

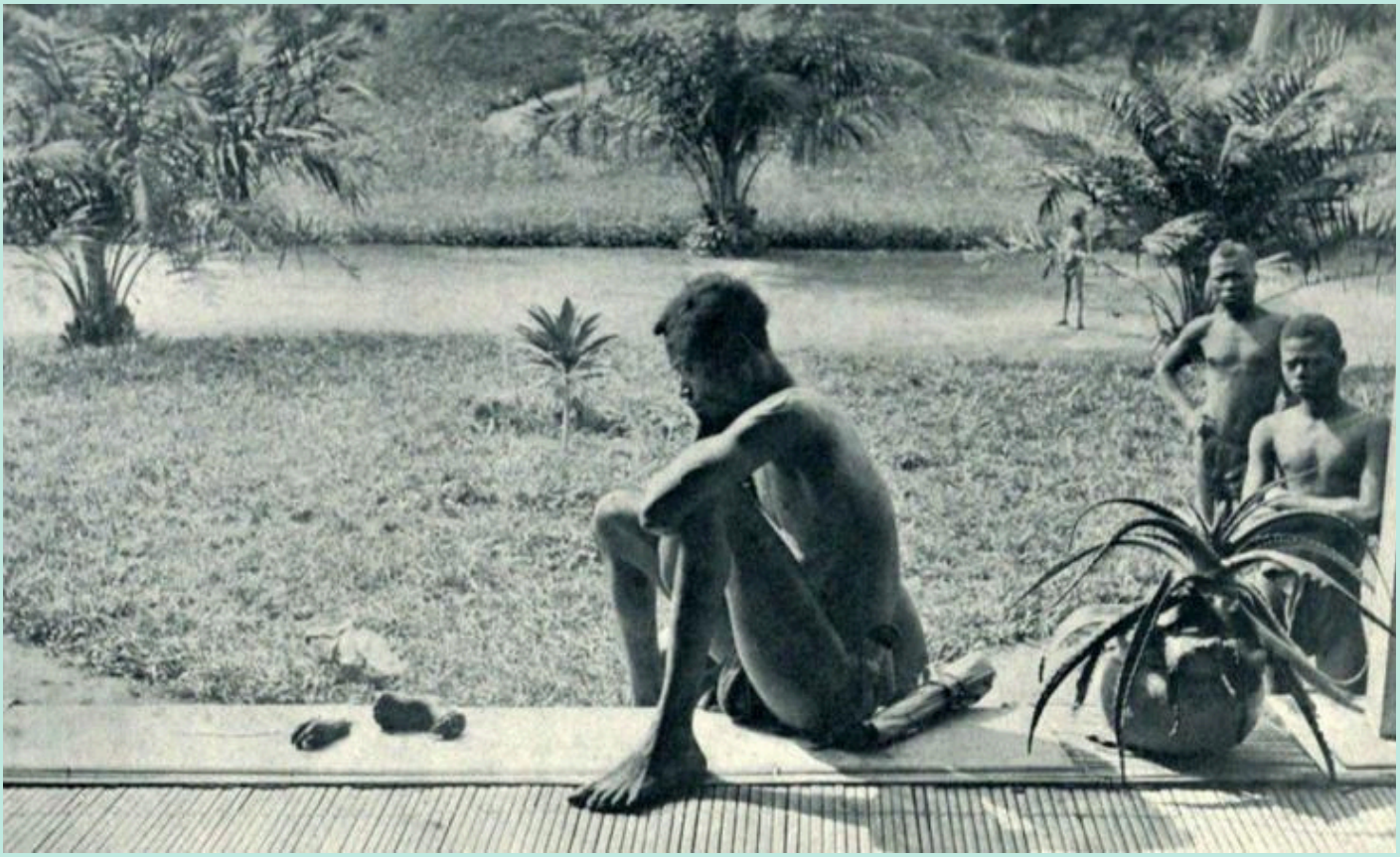
Eğitim, bireyi özgürleştiren bir araç olmaktan ziyade, sömürge düzenine uyum sağlayan bir insan tipi üretmiştir. Bu zihinsel çerçeve, bağımsızlık sonrası dönemde büyük ölçüde korunmuştur.

Bağımsız Afrika devletleri, siyasal egemenliği elde etmiş olsa da epistemolojik bağımsızlığı kurmakta zorlanmıştır. Müfredatlar, öğretmen yetiştirme modelleri ve akademik referanslar büyük ölçüde eski sömürge merkezlerine bağlı kalmıştır. Bu durum, Afrika'da eğitimin toplumsal sorunlara çözüm üretmek yerine, nitelikli insan gücünü dışarıya yönlendiren bir mekanizmaya dönüşmesine yol açmıştır. Beyin göçü, bu yapısal kopuşun en görünür sonuçlarından biridir.

Eğitim krizi aynı zamanda sınıfsal ve mekânsal eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Kırsal bölgelerde eğitim erişimi sınırlı kalırken, şehir merkezlerinde ise elit ve dışa bağımlı bir eğitim anlayışı güçlenmektedir. Bu ikili yapı, Afrika toplumlarında bilgiye erişimi adaletsiz hale getirmekte ve eğitim yoluyla toplumsal bütünleşmeyi zorlaştırmaktadır. Eğitim, ortak bir gelecek inşa eden değil; parçalı bir toplum üreten bir araç haline gelmektedir.

Afrika'daki eğitim krizi, sömürgeciliğin bitmemiş bir mirasıdır. Sorun, daha fazla okul yapmak ya da teknik yatırımları artırmakla çözülemez. Asıl ihtiyaç, Afrika'nın kendi tarihini, değerlerini ve toplumsal gerçekliğini merkeze alan yeni bir eğitim anlayışıdır.

Eğitim, ancak bu şekilde Afrika için bir özgürleşme aracına dönüşebilir. Aksi halde sömürge müfredatı, farklı isimler altında varlığını sürdürmeye devam edecektir.

AFRİKA'DA HAFIZA VE UNUTMA KÖLELİK, SOYKIRIM, SÖMÜRGE

Afrika tarihi, yalnızca yaşananlarla değil; sistemli biçimde unutturulanlarla da şekillenmiştir. Kölelik, sömürgecilik ve soykırımlar, kıtanın toplumsal hafızasında derin yarıklar oluşturmuş; ancak bu travmalar çoğu zaman küresel tarih anlatılarında tali başlıklar olarak ele alınmıştır. Unutma, Afrika için doğal bir süreç değil; bilinçli olarak inşa edilmiş bir siyasal ve epistemolojik tercihtir.

Atlantik köle ticareti, Afrika'nın insan gücünü, toplumsal dokusunu ve hafızasını hedef alan uzun süreli bir yıkım üretmiştir. Milyonlarca insanın zorla yerinden edilmesi, yalnızca demografik bir kayıp değil; kuşaklar arası hafıza aktarımının da kesintiye uğraması anlamına gelmiştir. Bu süreç, Afrika toplumlarında travmanın sözlü kültürle sınırlı kalmasına, yazılı ve kurumsal hafızanın zayıflamasına yol açmıştır.

Sömürgecilik dönemi ise bu hafıza kaybını derinleştiren ikinci büyük kırılmadır. Sömürge yönetimleri, Afrika'daki şiddeti ve soykırım pratiklerini çoğu zaman "medenileştirme" söylemiyle perdelemiştir. Yerli halklara yönelik katliamlar, zorla çalıştırma sistemleri ve kültürel yok etme politikaları, resmi tarih anlatılarında ya görmezden gelinmiş ya da meşrulaştırılmıştır. Böylece Afrika, hem mağdur edilen hem de sesi bastırılan bir kıta haline gelmiştir.

Unutma siyaseti, yalnızca geçmişi değil; bugünü ve geleceği de şekillendirmektedir. Hafızası zayıflatılmış toplumlar, adalet talebini kurmakta zorlanır. Afrika'da birçok ülkenin sömürge suçlarıyla yüzleşememesi, bu nedenle yalnızca tarihsel değil; aynı zamanda siyasal bir sorundur. Hafıza eksikliği, süreklilik arz eden eşitsizliklerin normalleşmesine hizmet etmektedir.

Afrika'da hafıza mücadelesi, geçmişe dönük bir nostalji değil; geleceğe dair bir arayışıdır. Kölelik, soykırım ve sömürgecilik ancak hatırlandığı ölçüde aşılabilir. Afrika'nın bugün verdiği mücadele, yalnızca kaynaklar ya da sınırlar için değil; kendi hikâyesini yeniden yazabilme hakkı içindir. Hafıza, bu mücadelenin en temel direniş alanıdır.

Bu hafıza mücadelesinde en büyük sorunlardan biri, Afrika anlatısının hâlâ büyük ölçüde dış merkezler tarafından kuruluyor olmasıdır. Akademi, medya ve uluslararası kurumlar üzerinden üretilen bilgi, Afrika'yı çoğu zaman edilgen, suskun ve sürekli yardıma muhtaç bir coğrafya olarak tasvir etmektedir. Bu temsil biçimi, tarihsel suçları görünmez kılarken, sömürgeciliğin güncel biçimlerini de olağanlaştırmaktadır. Oysa hafızanın iadesi, yalnızca geçmişte yaşananların kayda geçirilmesi değil; anlatma hakkının da Afrika toplumlarına geri verilmesi anlamına gelmektedir.

yahudi araştırmaları MERKEZİ

www.yahudiarastirmalarimerkezi.com

AFRICAN STUDIES

دراسات افريقية

AFRİKA ÇALIŞMALARI MERKEZİ

www.afrikacalismalarimerkezi.com

CIVILIZATION READING
PUBLICATIONS

www.civilizationreadingpublications.com

COFFEE ROUTES
OF
TURKIYE

www.coffeeroutesofturkiye.com

mmu